
RUSKA FEDERACIJA U PRVOJ DEKADI NAKON DEZINTEGRACIJE SSSR-a

Marko Kusovac

Already in the early 1980s, the USSR showed clear signs of political and economic weakness, which was manifested in all fields of both internal and foreign policy.

In a deeply divided society unprepared for abrupt models of reform, numerous inhibitions and difficulties arose through the strong influence of the military intelligence apparatus, but also many influential politicians and intellectuals who strongly advocated for the preservation of the post-Soviet communist fabric with only partial opening and acceptance of Western values. The emanation of such a state was reflected in numerous conflicts with neighbours.

U proljeće 1985. godine, Mihail Gorbačov izabran je za generalnog sekretara KPSS kao najmlađi sovjetski lider. U svom velikom programu promjena koje je trebalo da izmijene Sovjetski Savez, Gorbačov se upustio u perestrojku ogromnih razmjera koja ubrzo neće ostaviti netaknut ni jedan djelić sovjetskog velikog sistema¹.

¹ Kako je to pisao u svojoj knjizi, Gorbačov je želio do 2000. te godine izgraditi još jedan, novi SSSR. Gorbachev, M. "Perestrojka New Thinking for our Country and The World", New York, 1987. Vidjeti u: Vukadinović R., *Amerika i Rusija*, Politička kultura, Zagreb, 2008, 130.

Sa Gorbačovim, ruska priča o angažmanu sa Zapadom napravila je oštar zaokret. Iako je bio uvjereni socijalista, Gorbačov je težio radikalno drugačijoj interpretaciji ruskog socijalističkog identiteta koji je on i dalje smatrao izrazito kompatibilnim sa idejama zapadne demokratije i koji je na kraju propao usljed teškog pritiska napretka modernijeg Zapada.²

U tom velikom naporu za promjenama vrlo brzo se postavilo i pitanje sovjetskih odnosa sa Amerikom posebno onih spornih elemenata koji su bili stalno u fokusu akcije dviju država. Pitanju kontrole oružja Gorbačov je, za razliku od svojih prethodnika, pristupio izrazito liberalno nudeći odmah konkretna rješenja za Evropu. Nulta opcija je postala stvarnost, rakete su povučene iz Evrope, a na sastanku Gorbačova i Regana u Vašingtonu potpisan je INF sporazum. Taj sporazum o raketama srednjeg dometa postaće prvi u nizu novih američko-sovjetskih sporazuma i ujedno i prvi pokazatelj novog odnosa Regana prema Sovjetima.

Za Gorbačova, pitanje razoružanja, a posebno neulaska u skupu SDI utakmicu, značilo je prije svega potrebu da se dio ogromnih sredstva koja su odlazila u te svrhe alocira u neke druge svrhe i da se što prije započne sa procesom perestrojke Sovjetskog Saveza. Ne vodeći previše računa o kritikama iz vojnih i političkih redova, Gorbačov je pokrenuo snažnu kampanju u kojoj se tražilo opšte i potpuno razoružanje sve do ukidanja nuklearnog oružja.

Mihail Gorbačov nije imao dovoljno vremena za svoje reforme. Unutrašnja snaga socijalističke ideje odavno je izgubila na svom značenju u Sovjetskom Savezu, a pogotovo u Istočnoj Evropi. Nova kretanja istočnoevropskih zemalja sada su pronalazila plodno tlo i u razočaranim strukturama sovjetskog društva. Protivljenja antigorbačovljevih snaga, kao i ekonomske teškoće, u velikoj mjeri izazvane sabotiranjem i

² Andrei P. Tsygankov, *Russia's Foreign Policy, Change and Continuity in National Identity*, Rowman & Littlefield Publishers, inc. New York, 2006, str. 31.

bojkotom novih reformi vezanih uz „perestrojku“ otežali su život sovjetskih građana kojima slika njihovog, u svijetu popularnog, lidera nije bila dovoljna da nadoknadi nekadašnju stabilnost i red koji su polako nestajali.

Sukobi u Gornjem Karabahu, na Kavkazu i Baltiku najavili su da se približava kraj SSSR-a, a rušenje Berlinskog zida što sovjetske snage u DDR-u nijesu ni pokušale spriječiti, pokazali su da su istočnoevropski saveznici u Moskvi otpisani kao potrebni i korisni. Jedni za drugim padali su socijalistički režimi i na demokratskim izborima su na vlast dolazile nove političke garniture u Istočnoj Evropi.³

Sve to imalo je za posljedicu da je u avgustu 1991. godine u Moskvi pokušao državni puč protiv Gorbačova u kojem je na stranu Jeljcina stala vojska i dio policijskih snaga protiv šačice pobunjenih koji su zagovarali povratak na staro. Boris Jeljcin je svojim govorom na tenku postao vodeća politička figura Rusije, oslobođen je Gorbačov koji je bio u pritvoru u Sočiju i nakon toga je krenuo talas zahtjeva sovjetskih republika za izlazak iz SSSR-a. Prva je to učinila Estonija, a slijedile su je ostale sovjetske republike. U septembru 1991. godine sastali su se predsjednici Rusije, Ukrajine i Bjelorusije i na tom sastanku odlučeno je da se formira Zajednica nezavisnih država (ZND). Sve bivše sovjetske republike, osim baltičkih i Gruzije, ušle su u ZND, koji je trebao biti neka nova vrsta sovjetskog *commonwealtha*. Krajem septembra iste godine Gorbačov je predao svoju funkciju predsjednika SSSR-a i tim je činom formalno raspuštena druga supersila.

Politikolozi, historičari i brojni drugi profili društvenih analitičara dugi niz godina raspravljaju o razlozima propasti superdržave. *Uspon i pad supersila* Paula Kennedyja može biti tek početak analize koja svakako mora biti dublja i kompleksnija. Objektivni razlozi: teško ekonomsko stanje,

³ Vukadinović R., *Amerika i Rusija*, Politička kultura, Zagreb, 2008, str. 131.

potrošena ideologija, preangažovanost Sovjetskog Saveza i rasipanje snaga, nedostatak vremena za razumijevanje i prihvatanje reformi koje je nudio Gorbačov, nedostatak sredstava za sprovođenje tako velikih promjena i pasivnost ili čak neprijateljstvo, ili odbojnost građana prema reformama, svakako su tek djelovi koji moraju biti utkani u tu analizu. Dodajmo tome i značenje subjektivnog činioca samog Gorbačova⁴, koji je bio duboko uvjeren da se ogromna socijalistička država može brzo reformisati i koji je možda brzopleto prišao reformama koje nijesu bile dovoljno promišljene niti su davale naznake da bi mogle postići uspjeh.

Sigurno je da je i Reganova politika u početku snažnog protivljenja SSSR-u i podsticanje trke u naoružanju značajno uticala na dodatno slabljenje Sovjetskog Saveza. Prije napuštanja svoje funkcije kada je već bilo jasno da će se nakon pada istočnoevropskih režima raspasti i SSSR, na pitanje kakva je njegova uloga u raspadu socijalizma i kraju Hladnog rata, Regan je rekao da je on bio „pomoćni akter“. Ali nezaboravljajući Gorbačova, Regan je odmah dodao da njemu pripadaju najveće zasluge kao lideru SSSR-a.

Nestankom Sovjetskog Saveza nestala je i ona velika sintagma američko-sovjetskih odnosa koja je nakon Drugog svjetskog rata dominirala u svim analizama međunarodnih odnosa. Bipolarnost temeljena na vodećoj politici SAD-a i SSSR-a postala je prošlost u svijetu koji je ubrzo krenuo novim pravcima razvoja, suočavajući se sa novim izazovima i problemima. Poslednja etapa detanta supersila bila je ujedno i zadnja etapa u velikom bipolarnom sučeljavanju koje je trajalo gotovo pola vijeka i koje je u velikoj mjeri formiralo savremene međunarodne odnose.⁵

⁴ Brown A., *The Gorbachev Factor*, Oxford University Press, Oxford, 1996, str. 130–155.

⁵ Vukadinović R., *Amerika i Rusija*, Politička kultura, Zagreb, 2008, str. 132.

Raspad Sovjetskog Saveza bio je jedan od najznačajnijih događaja XX vijeka. Taj raspad su uzrokovali mnogobrojni činioci – slabljenje komunističke ideologije i uticaja KPSS-a, pritisak Zapada, ekonomski i finansijski krah države, pritisak ruskog separatizma i nacionalizma u mnogim republikama, nezadovoljstvo širokih narodnih masa, slabljenje vertikalne vlasti i autoriteta države.⁶ Iako je Vašington igrao važnu ulogu u pospješivanju pada SSSR-a, reformatori u Moskvi mnogo su zaslužniji za to nego što im se pripisuje. Činjenica je da je čak i kasnih osamdesetih godina XX vijeka malo ko mogao da zamisli da će se raspasti komunistički blok. Gorbačov je po dolasku na vlast 1985. godine politikom „perestrojke“ i „glasnosti“ pokušavao da nizom reformskih mjera, uključujući smanjenje naoružanja, preobrazi Sovjetski Savez koji se suočavao sa ozbiljnim ekonomskim teškoćama. Očekivalo se da će ti potezi, uz podršku Zapada, pomoći ovoj zemlji da se oporavi.

Činjenica je da je Sovjetski Savez bio na vrhuncu svoje moći početkom pedesetih godina, u vrijeme Staljinove smrti. Kasnije počinje relativno da opada njegova snaga jer ekonomski neefikasan sistem i politički represivan (uskraćujući elementarne slobode) nije imao dugoročno šansu da opstane, bez obzira na konkretne poteze protiv njega sa Zapada ili pokušaja zakašnjele reforme i pokušaja spašavanja od strane Gorbačova.

Nakon kolapsa komunizma, Rusija se ponašala konfuzno nemajući jasnu strategiju oporavka. Na unutarpolitičkom planu otvara procese samodefinisanja i unutrašnjeg državo-federalnog uređenja, dok na spoljnopolitičkom planu nema jasno definisane nove spoljnopolitičke i geostrateške ciljeve.⁷

⁶ Roj Medvedev, *Boris Jeljcin – Rusija na kraju XX vijeka*, Službeni glasnik, Beograd, 2009, str. 119.

⁷ Mankoff J., *Russian Foreign Policy :The Return of Great Power Politics*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Plymouth, 2009, str. 11.

Krajem 1991. raspad teritorijalno najveće države na svijetu stvorio je „crnu rupu“ u samom središtu Evroazije. Izgledalo je kao kada bi geopolitički „središnja zemlja“ iznenada nestala sa karte svijeta. Ova nova i zamršena geopolitička situacija bila je svojevrsan izazov za uspostavljanje novih međunarodnih odnosa jer raspadom SSSR-a bipolarni sistem međunarodnih odnosa prestaje da postoji. Unipolarni svjetski poredak označen kao „Novi svjetski poredak“ generisao je SAD kao jedinu svjetsku supersilu.⁸

Kolaps ruske imperije stvorio je ogromnu prazninu u samom jezgru Evroazije. Ne samo što su nove nezavisne države bile slabe i što je u njima vladala konfuzija, već je u Rusiji ovaj poremećaj izazvao ogromnu sistemsku krizu, posebno zbog toga što je politički poremećaj bio praćen istovremenim pokušajem da se razori stari sovjetski društveno-ekonomski model. Nacionalna trauma se pojačala nakon ruskog vojnog angažovanja u Tadžikistanu, izazvanog strahom da će muslimani preuzeti vlast u ovoj novoj nezavisnoj državi, a doživjela svoj vrhunac poslije tragične, brutalne, a ekonomski i politički izuzetno skupe, intervencije u Čečeniji. Najbolnije od svega je bilo to što je međunarodni status Rusije bio znatno degradiran, tako da je kao jedna od dvije svjetske supersile sada postala, po ocjeni mnogih, nešto malo više od regionalne sile u Trećem svijetu, iako i dalje posjeduje znatan nuklearni arsenal, ali koji sve više zastarjeva.⁹

Ne samo što su unutrašnja kriza u Rusiji i gubitak međunarodnog statusa djelovali izuzetno uznemirujuće, posebno na rusku političku elitu, već je ovim i geostrateška situacija Rusije bila izuzetno pogođena. Na zapadu, što je posljedica raspada Sovjetskog saveza, granica Rusije je najbolnije promijenjena, i njena sfera geopolitičkog uticaja

⁸ Bžežinski Z., *Velika šahovska tabla*, CID, Podgorica, 2001, str. 85.

⁹ *Ibid*, str. 86–87.

dramatično je sužena. Baltičke zemlje koje su bile pod kontrolom Rusije još od početka 18. vijeka, proglasile su svoju nezavisnost, a gubitak luka Rige i Talina ograničio je ruski pristup Baltičkom moru. Iako je Moskva uspjela da povrati politički dominantnu poziciju u formalno nezavisnoj ali snažno rusificiranoj Bjelorusiji, „nacionalistička zaraza“ i bojazan od ponovne ruske dominacije spriječile su da se taj uspjeh ponovi sa ostalim državama bivšeg SSSR-a.¹⁰

Izvan granica bivšeg Sovjetskog saveza, raspad Varšavskog pakta značio je da nekadašnje satelitske države srednje Evrope, a prije svih Poljska, ubrzano gravitiraju ka NATO-u i Evropskoj uniji. Gubitak Kavkaza oživio je strateška strahovanja od ponovnog jačanja turskog uticaja, gubitak Srednje Azije značio bi gubljenje velikih zaliha energenata i mineralnih bogatstava i otvorio vrata mogućem islamskom uticaju, dok bi gubitak Ukrajine značio gubitak plodnih žitnih polja i toplih luka na Crnom moru.¹¹

Najveći problem od svega jeste gubitak Ukrajine. Pojava nezavisne ukrajinske države, ne samo što je natjerala sve Ruse da ponovo promisle o svom političkom i etničkom identitetu, već je predstavljala gubitak vitalnog geopolitičkog prostora za rusku državu. Odbacivanje tristogodišnje ruske carske istorije značilo je i gubitak potencijalno bogate industrijske i poljoprivredne ekonomije i 52 miliona ljudi koji su etnički i vjerski dovoljno bliski Rusima da bi mogli da Rusiju pretvore u istinski veliku i pouzdanu imperijalnu državu. Nezavisnost Ukrajine lišila je Rusiju njene dominantne pozicije na Crnom moru, gdje je Odesa služila kao vitalna kapija Rusije za trgovinu sa Mediteranom i drugim okolnim zemljama.

¹⁰ Čehulić L., Nove strategijske podjele zemalja Centralne Azije, *Gaudeamus*, Mostar, br. 1–2, 1999, str. 59–70.

¹¹ Vukadinović R., *Postkomunistički izazovi evropskoj sigurnosti*, Grafotisak, Grude, 1997, str. 131–136.

Gubitak Ukrajine bio je geopolitički ključan, pošto je on drastično ograničio geostrateške opcije Rusije. Čak i bez baltičkih država i bez Poljske, ukoliko bi povratila kontrolu nad Ukrajinom, Rusija bi još uvijek mogla da bude lider jedne odlučne evroazijske imperije, u kojoj bi Moskva mogla da dominira neslovenima na jugu i jugoistoku bivšeg Sovjetskog saveza. Ali bez Ukrajine i njenih 52 miliona Slovena, bilo kakav pokušaj Moskve da ponovo izgradi evroazijsku imperiju najvjerovatnije bi ostavio Rusiju usamljenom u zamršenim sukobima sa nacionalno i vjerski probuđenim neslovenima, rat sa Čečenijom možda je bio samo bio prvi primjer.¹² Štaviše, svaki novi evroazijski entitet koji bi se zasnivao isključivo na ruskoj sili, bez Ukrajine, nužno bi iz godine u godinu postajao sve manje evropski, a sve više azijski.

Gubitak Ukrajine ne samo što je geopolitički ključan, nego je bio i geopolitički katalitičan (bio je katalizator geopolitičkih promjena). Akcije Ukrajine – Ukrajinska deklaracija o nezavisnosti u decembru 1991, ukrajinsko insistiranje, prilikom pregovora da Sovjetski savez bude zamijenjen labavijom Zajednicom nezavisnih država, i posebno njeno iznenadno preuzimanje, na način sličan puču, komande nad sovjetskim armijskim jedinicama stacioniranim na ukrajinskom tlu – bile su te koje su spriječile da Zajednica nezavisnih država (ZND) bude samo novo ime za nešto konfederativniji Sovjetski savez. Ukrajinsko političko samoopredjeljenje sputalo je Moskvu i pružilo primjer drugim sovjetskim republikama koje su na početku bile bojažljive, a onda su i one slijedile ovaj primjer.¹³

Gubitak ruske dominantne pozicije na Baltičkom moru ponovio se i na Crnom moru ne samo zbog nezavisnosti Ukrajine, već i zbog novih nezavisnih kavkaskih država – Gruzije, Jermenije i Azerbejdžana. Prije 1991. godine Crno

¹² Bžežinski Z., *Velika šahovska tabla*, CID, Podgorica, 2001, str. 89.

¹³ Bžežinski Z., *Velika šahovska tabla*, CID, Podgorica, 2001, str. 89.

more je bilo mjesto odakle se razlivala ruska pomorska sila u Mediteran. Sredinom 1990-ih, Rusija je ostala sa malim obalskim pojasom na Crnom moru uz jednu neriješenu raspravu sa Ukrajinom oko osnovnih prava u vezi sa ostacima sovjetske crnomorske flote na Krimu.¹⁴

Dalje na jugoistok, geopolitički poremećaj prouzrokovao je slične značajne promjene u statusu basena Kaspijskog mora i srednje Azije uopšte. Prije kolapsa Sovjetskog saveza, Kaspijsko more je u suštini bilo rusko jezero, gdje je samo mali dio pripadao Iranu. Pojavom nezavisnog i izrazito nacionalističkog Azerbejdžana i takođe nezavisnih Kazahstana i Turkmenistana, Rusija je postala samo jedan od pet aspiranata na bogatstva bazena Kaspijskog mora. Pojava novih nezavisnih srednjoazijskih država značila je pomjeranje jugoistočne granice na sjever više od hiljadu milja. Nove države sada kontrolišu bogata rudna i energetska nalazišta koja su spremno dočekala i strane investitore.

Na kraju, u vrijeme kada se njena imperija raspadala, Rusija se suočila sa novom geopolitičkom situacijom na Dalekom istoku, iako nije došlo do teritorijalnih ili političkih promjena. Kina koja je vjekovima bila slabija i zaostaliya u odnosu na Rusiju bar u političkom i vojnom smislu, zahvaljujući dinamičnom razvoju i ekspanzivnom ekonomskom rastu postala je rekspektabilan azijski, pa i globalni geopolitički igrač. Kineska ekonomska moć usloвила je i jačanje vojne moći, a kada se tome doda milijardu i dvjesta miliona stanovnika, iz osnova se mijenja geopolitička jednačina između ove dvije zemlje.

Rusija, koja je sve do kraja Hladnog rata bila graditelj velike teritorijalne imperije i vođa ideološkog bloka satelitskih država koji se protezao od samog središta Evrope i u jednom trenutku do Južnog kineskog mora, 90-tih godina je postala je problematična nacionalna država sa lakim geografskim

¹⁴ *Ibid.*

pristupom spoljnom svijetu ali potencijalno ranjiva na iznurujuće sukobe sa svojim susjedima na zapadnom, južnom i istočnom krilu.¹⁵ Strategijsko-bezbjednosno okruženje Ruske Federacije nakon raspada SSSR-a obilovalo je neriješenim sporovima opterećenim prošlošću, suprotstavljenim interesima i starim geopolitičkim aspiracijama. Monoštvo tzv. „zamrznutih konflikata“ u neposrednom okruženju ili unutar Ruske Federacije, posebno na području Crnomorsko-kaspijskog regiona, prijetilo je otvaranjem novih sukoba, dezintegracija i ugrožavanja, kako Federacije, tako i šireg prostora Evroazije.¹⁶

Rusija u posthladnoratovskom periodu

Po završetku Drugog svjetskog rata u međunarodnim odnosima dominirale su dvije supersile sa suprotstavljenim političkim i društveno-ekonomskim sistemima. Ideološko i geopolitičko suprotstavlanje SAD-a i SSSR-a predstavljalo je osnovu stabilnosti međunarodnog sistema. Hladnoratovsko suprotstavlanje je na prvo mjesto stavljalo spoljne prijetnje koje su proizlazile iz vojnog faktora, a ta spoljna opasnost predstavljala je glavnu preokupaciju društva i služila je kao osnova za saradnju država sličnog političkog i privrednog sistema.¹⁷

Kraj hladnog rata i nestanak blokovske podjele svijeta 1991. godine ujedno je donio promjenu ravnoteže snaga u međunarodnom sistemu. Modeli ponašanja država na međunarodnoj sceni koji su dominirali tokom hladnog rata, raspadom SSSR-a dovedeni su u pitanje.

¹⁵ Bžežinski Z., *Velika šahovska tabla*, CID, Podgorica, 2001, str. 92.

¹⁶ Jeftić N., „*De facto states* u Crnomorskom regionu”, vidjeti: Jeftić N., *Aktuelna pitanja iz međunarodnih odnosa*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2008, str. 337–343.

¹⁷ Tatalović S., Grizold A., Cvrtila V., *Suvremene sigurnosne politike*, Golden marketing/Tehnička knjiga, Zagreb, 2008, str. 160.

Raspad SSSR-a bio je posljedica niza faktora. Kao najvažniji može se navesti privredno-ekonomsko nazadovanje Sovjetskog Saveza u doba Brežnjeva (1964–1982). Premda je u tom razdoblju SSSR uspio postići ravnotežu sa SAD-om na području nuklearnog naoružanja, to je plaćeno zaostajanjem sovjetske privrede za privredama industrijski razvijenih zemalja Zapada. Da SSSR više nije imao ekonomske snage za nastavak trke u naoružanju, pokazala je namjera SAD-a da izgradi protivraketni štit (SDI program, započet početkom osamdesetih godina). Pokušaj radikalnog reformisanja posustalog političkog i privrednog sistema SSSR-a u drugoj polovini osamdesetih godina prošlog vijeka zbog korumpiranosti sistema nije dao rezultate. Pokušaj reforme sovjetskog političkog sistema (Glasnost) je umjesto prenosa političkog autoriteta sa KPSS-a (Komunističke partije Sovjetskog Saveza) na zakonodavne organe doveo do jačanja protivkomunističkih težnji i nacionalističkih pokreta za nezavisnost u mnogim sovjetskim republikama (posebno među baltičkim narodima).¹⁸

Uvod u raspad SSSR-a bila je deklaracija o suverenosti iz juna 1990. godine koju je donijela najveća sovjetska republika (Ruska Sovjetska Federativna Socijalistička Republika) i koja je predstavljala njeno otcjepljenje od SSSR-a. To je izazvalo sukob između Gorbačova i predsjednika RSFSR-a Jeljcina; Gorbačov je morao popuštiti i februara 1991. godine Centralni komitet KPSS-a donio je odluku o odustajanju od monopola na vlast. Na osnovu toga sovjetske republike počinju donositi zakone o jačanju svog suvereniteta. Sukobljavanje sa centralnim vlastima dodatno je pogoršalo stanje sovjetske privrede koje je već bilo narušeno neuspjehom radikalnih privrednih reformi.

Vrhunac krize bio je pokušaj državnog udara avgusta 1990. godine, nakon pobjede Jeljcina na predsjedničkim izborima.

¹⁸ Tatalović S., Grizold A., Cvrtila V., *Suvremene sigurnosne politike*, Golden marketing/Tehnička knjiga, Zagreb, 2008, str. 160.

Neuspjeli državni udar ubrzao je slom SSSR-a, a 26. decembra 1991. godine Rusija postaje nezavisna država (Ruska Federacija), a zajedno sa njom i druge sovjetske republike proglašavaju nezavisnost.

Novostvorena Ruska Federacija obuhvatila je 75% površine i 60% stanovnika bivšeg SSSR-a. Novi predsjednik, Boris Jeljcin pokrenuo je političke i privredne reforme koje su Rusiju trebale transformisati u modernu demokratiju zapadnog tipa sa tržišnom privredom. No, razdoblje Jeljcinove vladavine (1992–2000) nije donijelo očekivanu stabilnost novoj državi. Prvi dio Jeljcinove vladavine obilježilo je sukobljavanje sa parlamentom oko ovlašćenja predsjednika države, a drugi dio, rezultati proistekli iz davanja ustupaka oligarsima kako bi se na predsjedničkim izborima 1996. godine spriječila pobjeda komunista.

Na privrednom planu, početkom devedesetih godina nastojalo se šok-terapijom transformisati planska u tržišnu privredu. Međutim, ova šok-terapija donijela je stagflaciju – rast inflacije praćen padom industrijske proizvodnje, veliki spoljnotrgovinski deficit i veliko zaduživanje u inostranstvu. Ekonomska kriza ugrozila je, takođe, politički sistem Rusije.

Navedeni faktori negativno su uticali i na razvoj ruskog vojnoindustrijskog kompleksa. Vojnoindustrijski kompleks bio je teško pogođen završetkom Hladnog rata: drastično je smanjeno njegovo finansiranje (početkom devedesetih godina vojni sektor je ostao bez gotovo 80% obećanih sredstava), izgubljena su izvozna tržišta za rusko oružje, najveći dio vojnoindustrijskog kompleksa nije bio uključen u privredne reforme (samo mali dio vojnih preduzeća uspio se spontano privatizovati). Proizvođači vojne opreme i naoružanja u takvoj situaciji potražili su izlaz u izvozu, pri čemu su napustili sovjetsku praksu izvoza oružanih sistema koji su za najmodernijim sistemima zaostajali jednu do dvije generacije i umjesto toga izvozili najnovije sisteme zajedno sa transferom tehnologije.

Posmatra li se Rusija u posthladnoratovskom razdoblju, može se reći da je 1991. godine počela razvoj u smjeru demokratskog političkog sistema, ali kombinacija političke nestabilnosti i privrednog sloma do kojih je došlo protekle dvije decenije ukazuju na dvoumljenje i rezervu u pogledu dosadašnjeg napretka u navedenom smjeru. Preoblikovanje nekadašnjeg sovjetskog političkog i privrednog sistema u demokratiju i tržišnu privredu i dalje je deklarativan cilj, ali raspad sovjetskih struktura odlučivanja nije pratilo stvaranje nove liberalno-demokratske strukture odlučivanja.

Na međunarodnom planu, premda je Ruska Federacija priznata kao nasljednica SSSR-a opisana unutrašnja politička i privredna kriza odrazila se i na njeno mjesto u međunarodnim odnosima. Ruska Federacija danas nije globalna supersila (bez obzira na zadržavanje strateškog nuklearnog arsenala). Kombinacija unutrašnje nestabilnosti i gubitka uticaja u međunarodnim odnosima stvorila je među ruskom političkom elitom osjećaj nesigurnosti i težnju za preduzimanjem koraka radi postizanja unutrašnje stabilnosti i obnavljanja uticaja na globalnom nivou.¹⁹

Geostrateški i bezbjednosni položaj Rusije u novom svjetskom poretku

Pri razmatranju bezbjednosnog položaja Ruske Federacije, potrebno je razmotriti spoljne i unutrašnje faktore koji presudno utiču na bezbjednost zemlje. Kada je riječ o unutrašnjem faktoru, treba istaći kako su raspad Sovjetskog Saveza i nastanak novih država na prostoru bivšeg SSSR-a uveliko zakomplikovali geostrateški položaj Rusije.²⁰

¹⁹ Tatalović S., Grizold A., Cvrtila V., *Suvremene sigurnosne politike*, Golden marketing/Tehnička knjiga, Zagreb, 2008, str. 162.

²⁰ Lukin P. V., Utkin I. A., *Rossija i Zapad: obščnost' ili oščuzhdenie?*, Yabloko, Moscow, 1995, 38–44.

Rusija je višetnička država sa slabim pravosudnim sistemom od 143 miliona stanovnika, oko 28 miliona (20%) čine pripadnici drugih naroda i etničkih grupa. Većina od 21 republike u sastavu Ruske Federacije tražila je veću političku i ekonomsku autonomiju što je predstavljalo opasnost za teritorijalnu cjelovitost zemlje. Osim toga, sposobnost Moskve za održavanje pune kontrole nad teritorijom zemlje drastično se smanjila.

Odnosi između centra i regija bili su veoma kompleksni i napeti. Republike su donosile svoje zakone, osnivale parlamente, a neke uvodile i sopstvenu valutu. Ekonomska kriza u Rusiji, samo je povećala težnje ruskih republika za dobijanje veće samostalnosti od Moskve. Tako su sredinom devedesetih godina XX vijeka, guverneri pokrajina na ruskom Dalekom istoku (Habarovski i Primorski kraj) pokušali zaustaviti obilježavanje rusko-kineske granice i primjenu rusko-kineskog sporazuma o plovidbi rijekom Amur i tražili privredno-ekonomsku autonomiju.²¹

Reakcija Moskve na pokušaj otcjepljenja Čečenije je pokazala kako ruski vladajući krugovi preferiraju upotrebu sredstava sile za očuvanje teritorijalnog integriteta Ruske Federacije, bez obzira na negativan učinak takvih mjera na demokratski sistem koji Rusija želi uvesti. Uprkos svim preduzetim mjerama, stanje u toj kavkaskoj republici za vrijeme rata bilo je veoma zabrinjavajuće – većinsko čečensko stanovništvo nije podržavalo rusku upravu, međunarodne organizacije su bilježile velika kršenja ljudskih prava i sloboda, a u borbama između pobunjenika i vladinih snaga stradao je veliki broj civilnih žrtava. Prema mišljenju političkog analitičara Nikolaja Petrova, ruske republike i centar su povezivali sledeći elementi:²²

²¹ Harada Chikahito, *Russia and North-East Asia*, Oxford University Press, London, 1997, str. 18.

²² Petrov N., *Federalism – Russian Style*, Pro et Contra 5 (1), 2000, 7–33.

- nacionalno (državno) vlasništvo – uprkos sprovedenoj privatizaciji, većina vlasništva u republikama i dalje je bila u rukama države;
- zajednička infrastruktura (željeznička mreža, energetska struktura) takođe je u vlasništvu države;
- zajednički privredno-ekonomski prostor;
- snažne političke stranke;
- zajednički medijski prostor;
- nacionalna ideja;
- zajedničko zakonodavstvo ;
- snažan policijsko-bezbjednosni sistem itd.

Na unutrašnju stabilnost Rusije uticala je i društvena kriza. Vrijednosti i mjerila bivšeg sistema se odbacuju, a novi vrijednosni sistem nije zaživio; rezultat je između ostalog stalni rast i jačanje organizovanog kriminala,²³ koji je počeo nadomiještati legitimne funkcije države u privredi i koji je postao alternativa pravnom sistemu.²⁴

U spoljnoj politici Ruska Federacija, nije bila spremna preuzeti ulogu globalne super sile koju je imao SSSR. Za sadašnje političko vođstvo Ruske Federacije, ključni elementi njenog položaja u međunarodnoj zajednici su geografski položaj države na području Evrope i Azije, kao i povlačenje sa područja koje je Rusija nekada nadzirala. Nakon 400 godina gotovo neprekidnog teritorijalnog širenja, Rusija danas obuhvata područje Ruske Federacije, na kojem postoje problemi dezintegracije, koji prijete smanjivanjem područja nad kojim ima teritorijalni suverenitet. Ruska politička elita percipira smanjivanje teritorija svoje države kao „ponižavajuće smanjivanje geopolitičkog prostora države u njenom djelovanju

²³ Cohen, A., *Crime Without Punishment*, Journal of Democracy, Vol. 6, broj 2/1995, str. 34–35.

²⁴ Galeotti, M., *Mafija: organized crime in Russia*, Jane's Intelligence Review Special Report, broj 10, jun 1996.

u međunarodnoj zajednici“.²⁵ Stoga, geopolitika ima veliki uticaj na razumijevanje geostrateškog i bezbjednosnog položaja Ruske Federacije. U tom okviru, u konceptualizaciji bezbjednosne politike Ruske Federacije javlja se pet koncentričnih krugova.²⁶

1. U prvom krugu centra bezbjednosne politike je teritorija same Ruske Federacije, što znači da vladajuća politička elita vidi glavne izvore ugrožavanja unutar vlastite države.

2. Drugi predstavlja „blisko susjedstvo“ koje u geopolitičkom smislu zauzima teritorija sa brojnim pripadnicima ruske manjine naseljene u doba SSSR-a (na primjer baltičke države, države članice ZND). To područje treba da ima ulogu tampon zone koja bi štitila teritoriju Federacije od spoljnih ugrožavanja bezbjednosti.

3. Treći krug je „srednje susjedstvo“, koje zauzima područje srednje i istočne Evrope (koje je bilo uključeno u nekadašnji sovjetski blok), na kome Ruska Federacija danas ima posebne bezbjednosne interese o kojima pregovara sa Zapadom.

4. „Blisko daljnje susjedstvo“ predstavlja četvrti krug bezbjednosne politike. On obuhvata države koje bi bile saveznice Federacije pri oblikovanju *ad hoc* političkog savezništva usmjerenog protiv SAD-a. U tu grupu ulazile bi države poput pravoslavnih zemalja (Srbije i Grčke) ili nekadašnjih saveznika SSSR-a na Bliskom istoku (Sirija, Iran, Irak, Libija) kao i neke velike regionalne sile (Kina i Indija).

5. U petom krugu nalaze se SAD i njegovi saveznici (posebno NATO), koji nastoje ojačati uticaj na međunarodnu zajednicu na račun ruskih nacionalnih interesa.

²⁵ Godzimirski M. J., “Russian Security Policy Objectives in the Baltic Sea and the Barents Area”, Den Norske Atlanterhavs Komite, Security Policy Library, No. 12 (1998), str. 4.

²⁶ Tatalović S., Grizold A., Cvrtila V., *Suvremene sigurnosne politike*, Golden marketing/Tehnička knjiga, Zagreb, 2008, str. 164.

Zajednički imenilac razumijevanja geostrateškog i bezbjednosnog položaja Ruske Federacije čine sljedeći elementi bezbjednosne politike RF-a:²⁷

- zaštita teritorijalnog integriteta države
- zaštita ruske manjine na području bivšeg SSSR-a
- članstvo u međunarodnim organizacijama
- održavanje podrške Zapada za ekonomske reforme

Ruski interesi u odnosu na susjedne države mogu se podijeliti u tri grupe:²⁸

- Geopolitički interesi – Rusija je kao evroazijska sila imala interese na području od Japanskog do Barentovog mora.

- Ekonomske veze su se sačuvale, ali su dobile drugačiju prirodu: privredno-ekonomsko zaostajanje svih bivših sovjetskih republika sada je razlog za ponovnu privredno-ekonomsku saradnju; međunarodna zajednica u okviru svojih mogućnosti može ponuditi pomoć državama nastalim na području bivšeg SSSR-a.

- Etnički domet ruskih interesa; u novim nezavisnim državama živi 25 miliona Rusa i osoba koji govore ruskim jezikom. Na području nekadašnjih republika, Rusi više nijesu privilegovana manjina kao što su to bili u SSSR-u. To naseljavanje Rusa bilo je posljedica prisilnog preseljenja, koje se na području Ruskog Carstva odvijalo u sklopu procesa rusifikacije pod dinastijom Romanovih (početkom XX vijeka), a nastavljeno je u doba Staljinove vlasti.

Navedeni interesi odražavaju se u vojnoj doktrini Ruske Federacije, koja govori o vojnoj prisutnosti Rusije u susjednim

²⁷ Godzimirski M. J., “Russian Security Policy Objectives in the Baltic Sea and the Barents Area”, Den Norske Atlanterhavs Komite, *Security Policy Library*, No. 12 (1998), str. 8.

²⁸ Tatalović S., Grizold A., Cvrtila V., *Suvremene sigurnosne politike*, Golden marketing/Tehnička knjiga, Zagreb, 2008, str. 164–165.

državama. To se čini sa namjerom smanjivanja prijetnji bezbjednosti Rusije (prekidima sukoba i uspostavljanjem mira). Službena ruska politika podržava rusku prisutnost na područjima koja se vjekovima smatraju ruskom interesnom zonom, kako bi se spriječilo postojanje bezbjednosnog praznog prostora u susjednim državama.²⁹

Ruska vojska je bila angažovana u građanskom ratu u Tadžikistanu (radi sprečavanja širenja islamskog fundamentalizma na području srednje Azije), Gruziji i Moldaviji, u međudržavnom sukobu Jermenije i Azejberdžana kao i u Čečeniji. Zaoštreni su i odnosi Rusije i baltičkih država; u tim državama živi relativno velika ruska manjina. Ulaskom baltičkih država u NATO 2004. godine, njihovi odnosi sa Rusijom su se zaoštrili. Neki politički analitičari ocjenjuju da su se tim korakom baltičke države istrgnule iz ruske sfere uticaja, sa čime se Moskva ne može pomiriti.

Zbog ruske manjine zaoštreni su i odnosi Rusije i Moldavije. Dio Moldavije, područje uz ukrajinsku granicu proglasio je 1991. godine nezavisnost i formirao kvazi državu (tzv. Pridnjestrovska moldavska republika) pod patronatom Moskve.

O sudbini nuklearnog oružja SSSR-a, pet mjeseci prije raspada Sovjetskog Saveza, Rusija, Bjelorusija, Ukrajna i Kazahstan složili su se o preuzimanju obaveza SSSR-a na području kontrole nuklearnog naoružanja (sporazum START I sa SAD-om). Zatim su Bjelorusija, Kazahstan i Ukrajina pristupili Sporazumu o neširenju nuklearnog nauružanja (NTP Treaty) i time odustale od nuklearnog oružja koje se našlo na njihovim teritorijama po raspadu SSSR-a. Sa SAD-om je u januaru 1993. potpisan sporazum START II, koji je SAD ratifikovao 1996. godine, a Ruska Federacija 2000. godine. Dodatni koraci prema smanjivanju nuklearnog naoružanja

²⁹ *Ibid*, 165.

učinjeni su sporazumom START III koji je predviđao smanjivanje broja nuklearnih bojevih glava između 2000 i 2200), koji međutim nikada nije stupio na snagu. U maju 2002. godine SAD i Ruska Federacija sklopile su sporazum SORT. Prema njegovim odredbama svaka država će smanjiti broj nuklearnih bojevih glava između 1700 i 2200.

Istorijski ruski odnosi sa Evropom (uz činjenicu da se istočnoevropske zemlje udaljavaju od Ruske Federacije i ulaze u evroatlantske integracione procese) opterećeni su takođe sporovima koji proizlaze iz geografskih faktora. Prvi faktor je veličina Rusije, koja je uvijek imala poteškoća sa upravljanjem svojim velikim ljudskim i prirodnim resursima. Drugi je nedovoljno jasno određena granica Rusije prema Istoku i Zapadu. Zbog tih činjenica Rusija je politički i kulturno zarobljena između Evrope i Azije, i nikada nije osjećala potpunu pripadnost nijednoj od tih dviju cjelina.³⁰

Analiza ruske spoljne politike prema Zapadu koja je pod snažnim uticajem ruske kulture nužna je radi shvatanja njenog uticaja na evropsku bezbjednost. Osjećaj ruskog nazadovanja zaoštrio je odnose između Rusije i Zapada. Naime, Rusi još od razdoblja Carstva znaju da zaostaju za Evropom i da im trebaju zapadna tehnologija i zajmovi. Reakcija na to bila je bojazan da će privlačan zov Zapada uništiti rusku kulturu. To je dovelo do protivevropske ksenofobije a zatim i do porasta broja agresivnih djela protiv osoba kavkaskog, afričkog i drugog porijekla. U ruskom kulturnom životu i dalje postoje mesijanske težnje za opravdanjem zaštitničke uloge Rusije. Ti istorijsko-kulturni faktori su prisutni i u razdoblju nakon Hladnog rata.

³⁰ Tatalović S., Grizold A., Cvrtila V., *Suvremene sigurnosne politike*, Golden marketing/Tehnička knjiga, Zagreb, 2008, str. 166–167.

Kriza ruske države i umanjenje njene realne moći

Nestanak, odnosno samoraspuštanje Sovjetskog Saveza, jednog od stožera bipolarnog međunarodnog svjetskog poretka i jedne od dvije najmoćnije države na planeti tokom čitave druge polovine 20. vijeka, kao i stvaranje 15 novih država na prostoru bivšeg Sovjetskog Saveza, svakako predstavljaju događaje koji su ključno opredijelili nove sadržaje i odnose ne samo na prostoru Evroazije, nego i u globalnom međunarodnom sistemu. Raspadom sovjetske države stvorili su se uslovi za nove oblike političkog organizovanja i djelovanja na eks sovjetskom prostoru. Rusija, kao najveća, najmnogoljudnija i ubjedljivo najmoćnija država bivšeg SSSR-a, predstavljala je katalizator odnosa snaga, ali je tokom posljednje dvije decenije prošlog vijeka i sama bila u velikoj sistemskoj krizi, koja je svoju refleksiju imala u političkoj, ekonomskoj i uopšte društvenoj sferi.

U pojedinim trenucima kriza je dostizala takve kataklizmičke razmjere, da je prijetila dezintegracija i strukturalnog i funkcionalnog aspekta društvenopolitičkog sistema ruske države. Ovaj sistem karakterisala je „predeterminisanost“, odnosno istovremeno postojanje velikog broja uzroka (činilaca) krize koji su vodili ka dezintegraciji, od kojih je najveći broj njih i pojedinačno bio dovoljan da izazove taj proces.³¹ Pritom, nije moguće izdvojiti jedan uzrok ili grupu uzroka koji su po značaju ili snazi dominantni, ali je moguće izvršiti njihovu naučnu analizu po različitim nivoima, od kojih analiza na nivou sistema (sistemska analiza), u smislu analize njene strukture i u

³¹ Milosavljević S., *Energetski i vojni aspekt strategije bezbednosti Ruske Federacije u kontekstu savremenog međunarodnog poretka i odnosa prema Republici Srbiji*, doktorska disertacija, Fakultet bezbednosti, Beograd, 2013, str. 53–54.

smislu analize procesa (njegovog funkcionisanja) može dati konkretne rezultate u klasifikaciji i objašnjavanju navedenih uzroka, kao i određenim predviđanjima o njihovim posljedicama u kratkoročnom i srednjoročnom periodu. Navedeni uzroci krize uslovno se mogu klasifikovati na unutrašnje – interne (politički, ekonomski, socijalni, vojno-bezbjednosni, kulturno-civilizacijski) i spoljašnje – eksterne, u sferi međunarodne politike.

Unutrašnji i spoljašnji činioci krize bili su direktna posljedica činjenice da je Rusija, kao sukcesor nekada moćne sovjetske države, doživjela umanjene svih elemenata moći u odnosu na bivši SSSR. Izgubljena je ideološko-politička sfera uticaja i dominacije u istočnoevropskim zemljama koje su listom pohrlile ka zapadnoevropskim integrativnim procesima.³² Rusija je bila isključena iz evropskih bezbjednosnih procesa, što je usljed širenja NATO alijanse, otvorilo prostor drugim silama, prvenstveno SAD-u, da izvrše penetraciju svog uticaja i sklapanje strateških bezbjednosnih aranžmana na štetu ruskih nacionalnih interesa. Na unutardržavnom planu, Rusija se nalazila u fazi traganja za putevima prelaska iz sovjetskog totalitarizma u demokratiju, što je rezultiralo pojavom velikih strukturnih problema u svim sferama društvenog života. Ekonomski, politički, demografski, vojni, međuetnički i međukonfesionalni problem, zatim, organizovani kriminal, korupcija, terorizam i separatizam doveli su u pitanje funkcionalni aspekt ruske države, njenu stabilnost i ugrozili njen opstanak. Iz tog razloga u procesu konstituisanja i stabilizacije ruske države, krucijalno pitanje postalo je očuvanje i zaštita teritorijalnog integriteta i identiteta, uz istovremeno uvođenje novih demokratskih oblika političke organizacije ruskog društva i razgraničenja funkcija vlasti. Ekonomski procesi, takozvana

³² Petrović D., *Rusija na početku XXI veka – geopolitička analiza*, Prometej, Novi Sad, 2007.

„šok terapija“ u vidu naglog prelaska sa sovjetskog modela centralizovane državno-planske privrede na model liberalne tržišne ekonomije i tzv. vaučerska privatizacija izrodili su se svoju suprotnost i prouzrokovali duboku krizu ruske ekonomije, a građane doveli ispod donje granice prihvatljivog životnog standarda.³³ Odliv državnog bogatstva van granica, korupcija, socijalno raslojavanje i pojava organizovanog kriminala rezultirali su i činjenicom da se ekonomska moć velikim dijelom izmjestila izvan državnih struktura, u rukama krupnih biznismena – oligarha.

U političkoj sferi u odsustvu tradicija demokratskog organizovanja i vladanja i pod uticajem teškog istorijskog bremena prošlosti i nasljeđa, taj period u početnoj fazi karakteriše borba za dominaciju institucija na relaciji predsjednik – parlament i oštra polarizacija političkih snaga na konzervativne i proreformske. Krajnji rezultat te konfrontacije, poslije dramatičnih dešavanja 1993. godine i donošenja novog Ustava, bilo je jačanje izvršne vlasti oličene u instituciji predsjednika države, ali i koncentracija političke moći u rukama malog broja ljudi koji su činili predsjednikovo najbliže okruženje, za koje se u Rusiji koristio kolokvijalni naziv „porodica“.

Socijalno-ekonomsku degradaciju nužno je pratila demografska kriza, koja je 90-ih godina u Rusiji dostigla takve razmjere da je prevazišla sve uporedive primjere u njenoj istoriji, čiji su uzroci i posljedice identifikovani i artikulisani i u Konceptiji nacionalne bezbjednosti Rusije iz 2000. godine. Na unutrašnjem planu prisutna tendencija jačanja centrifugalnih sila u federaciji (jačanje regionalnih centara moći i osamostaljivanje gubernatora od centralne vlasti u Kremlju) vodila je ka dezintegraciji zemlje i predstavljala je direktnu

³³ Milosavljević S., *Energetski i vojni aspekt strategije bezbednosti Ruske Federacije u kontekstu savremenog međunarodnog poretka i odnosa prema Republici Srbiji*, doktorska disertacija, Fakultet bezbednosti, Beograd, 2013, str. 55.

prijetnju federalnom uređenju države i njenom teritorijalnom integritetu.³⁴

Pojava etnički motivisanog separatizma u pojedinim subjektima Ruske Federacije, prije svega na prostoru sjevernog Kavkaza, praćenog ekstremnim terorizmom i napadima na državne i civilne institucije, saobraćajne magistrale, kamena naselja, pozorišta, škole, uz ogromna materijalna razaranja i veliki broj nevinih civilnih žrtava, imalo je za direktnu posljedicu hroničnu nestabilnost države i prijetnju njenoj teritorijalnoj cjelovitosti, što je i eksplicitno navedeno u odredbama Konceptije o bezbjednosti. U ovom strateško-doktrinarnom dokumentu navodi se da nivo terorizma raste, praćen povećanjem sukoba, mijenjanjem njegovih pojavnih oblika i borbom za moć na osnovu grupnih – nacionalno-etničkih interesa, a da odsustvo efikasnog sistema za njegovo suzbijanje, kao i nedostatak aktivnosti na njegovoj prevenciji i sprečavanju, povećavaju stepen uticaja te prijetnje na društvo, državu i pojedinca. Navedene degradacije i atrofiranje ruske države u svim segmentima nužno su se odrazile i na njenu vojnu moć, koja je naglo opadala i prema kvantitativnim pokazateljima i u kvalitativnom smislu.

Nekada moćne Oružane snage i Vojnoindustrijski kompleks, osnovne poluge na kojima sovjetska imperija zasnivala svoju moć i uticaj, rapidno su propadali i našli se u velikoj strukturalnoj i funkcionalnoj krizi. Rusija je od supersile svedena na nivo regionalne sile, a njene oružane snage su svedene na nivo pukog preživljavanja, što je imalo dalekosežne posljedice. Na ovakvom stanovištu nalazio se najveći broj ruskih i stranih autora i teoretičara, ali i samih pripadnika ruske vojske, što su određena naučna istraživanja tokom devedesetih i verifikovala.³⁵

³⁴ Milosavljević S., *Rusija i „Mir“*, Akademska misao, Beograd, 2014, str. 43.

³⁵ Tokom 1994. godine u vrijeme čečenske kampanje, odnosno uvođenja jedinica ruske armije na teritoriju Čečenske republike, Centar vojno-socioloških,

Unutrašnja političko-ekonomska i sveopšta društvena kriza u Rusiji, nužno se reflektovala i na njen spoljnopolitički kurs i formiranje njene spoljnopolitičke orijentacije, a osnovne karakteristike tog procesa bile su nesamostalnost, sporost, inertnost i oscilacije, kao izraz da se pragmatizmom minimalizuju postojeće štete po ruske nacionalne interese i izvuku najveće moguće koristi u datom trenutku. Sve je to rezultiralo pojavom krajnje negativnih posljedica po rusku državu u vidu gubitka njenog autoriteta u međunarodnoj zajednici i stvaranja vakuuma, koji su druge države, a naročito SAD, nastojale da popune širenjem svog uticaja. Kao rezultat te činjenice, dugoročan nacionalni interes Rusije i njen primarni geopolitički cilj postaje upravo podiranje američkog uticaja na postsovjetskom prostoru i pokušaj da se povrate i učvrste sopstvene pozicije.³⁶ Takvo neslavno stanje u kome se našla Rusija u prvim godinama posthladnoratovske epohe, bila je u oštroj koliziji i kontrastu sa periodima njene vlastite istorije, tokom kojih je ruska država i nacija imala vodeću i dominantnu ulogu sa aspekta vojne moći i političkog i kulturno-civilizacijskog uticaja. Kao rezultat toga, u Rusiji je nastalo duboko osjećanje poniženja pomiješanog sa razočaranjem sve do dolaska na vlast Vladimira Putina.

psiholoških i pravnih istraživanja (CBCPPI) Oružanih snaga Ruske Federacije sproveo je naučno istraživanje o karakteru samoosjećanja vojnih lica i činilaca koji ga determinišu. Sprovedena je anketa među 250 generala i viših oficira, koji su ocjenjivali situaciju u zemlji i nivo vojnog morala na osnovu 16 pitanja. Rezultati su bili poražavajući. Solovljev. S, Ruska armija od Avganistana do Čečenije, Nacionalni Institut Ekatarine Velike, Moskva, 1997, str. 404. u Kurjak J. (ur), *Ruska politika na Balkanu* (zbornik), Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1999. str.224. i Šimunović P., Ruska vojska u Čečeniji – studija o bojnomoću, *Polemos* 2 (1999) 1–2, Zagreb.

³⁶ Dugin A., *Geopolitika postmoderna, vremeni imperii očerki geopolitiki XXI veka*, Amfora, Sankt-Peterzburg, 2007, str. 136.